

POSUDEK na disertační práci

Jméno a příjmení doktoranda: Mgr. Filip H. Härtel

Název disertační práce: *Koncepce možného Boha v díle Richarda Kearneyho*

Oponent: doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Praha, 14. července 2019

Cíl své disertační práce formuluje Filip H. Härtel následujícím způsobem: „Předkládaná disertační práce se zabývá otázkou, zda a jak koncepce možného Boha Richarda Kearneyho nabízí takovou interpretaci křesťanské spirituality, která by křesťanům postsekulární epochy umožnila uchopit jejich zkušenost duchovního hledání tak, aby tato zkušenost našla své konkrétní rozvinutí a vyjádření v životě s jeho duchovním přesahem ve světě spolu s druhými lidmi.“ Ačkoli se dokážu dovtípit, oč Härtelovi jde, domnívám se, že poslední část tohoto souvětí není zcela srozumitelná – „v životě s jeho duchovním přesahem ve světě“ – a stála by za jasnější vysvětlení. Jinak se ale cíl práce stává zřetelným v souvislosti s charakteristikou současného křesťanství, které „ztrácí stabilní a jistou podobu tam, kde přestává být schopné odpovídat na zásadní otázky hledajícího člověka“. Härtel tuto krizi nevnímá negativně, nýbrž jako příležitost k obnově a Kearneyho koncepci možného Boha vnímá jako jeden z inspirativních podnětů obnovy. Potenciál pro takový podnět vidí v tom, že Kearney celkem věrně vystihuje ducha doby, ve které se lidé neдрží jednostranných identit, ale jsou schopni zastávat i protikladné pozice, aniž by docházelo k nějaké „syntéze v Hegelově duchu“, dokonce jsou s to vnímat protikladné pozice pozitivně jako pramen životní dynamiky a kreativity.

V první kapitole se Härtel snaží nejprve popsat, jakým způsobem Kearney dospěl ke koncepci možného Boha, která představuje jakousi „třetí cestu jednak mezi dogmatickým teismem a militantním ateismem, jednak mezi metafyzikou, která chce shrnout a systematizovat vědění o Bohu, a negativní teologií, která o něm uctivě mlčí.“ Systematicky zpracovaná první podkapitola mapuje filozoficko-teologické vlivy na Kearneyho myšlení – vedle nepřímého vlivu Husserla a Heideggera poukazuje na vliv Lévinase, Mariona, Derridy a zejména Ricoeura. Mimořádný vliv měl na Kearneyho reflexe ale také středověký myslitel Mikuláš Kusánský, který hovořil o Bohu v rovině možnosti a vnímal jej jako jednotu protikladů. Následně se Härtel snaží vyjasnit Kearneyho *via tertia* na základě jeho polemiky se západní metafyzikou a negativní teologií.

Nejprve znázorňuje Kearneyho vnímání západní metafyziky jako snahy hovořit o Bohu v kategoriích bytí. Za její hlavní tvůrce považuje Aristotela, Augustina a Tomáše Akvinského. Kearneyho kritika západní metafyziky poukazuje – podobně jako je tomu u řady teologů 20. století – na ztrátu dynamiky, staticnost, závislost na kauzalitě a přílišnou abstrakci takového pojetí Boha ve srovnání s biblickým Hospodinem běžně zasahujícím do lidského života. Bůh metafyziky podle Kearneyho činí nesrozumitelným biblický text a dostává se do úzkých např. „u otázky teodiceje“.

V následující podkapitole Härtel poukazuje na určitou inkonzistenci v Kearneyho myšlení, která spočívá v mnohem přívětivější kritice vůči negativní teologii. (Z textu není zcela zřejmé, jestli to Härtel vyslovuje jako určitou kritiku Kearneyho koncepce. Osobně si myslím, že určitá nevyváženost či inkonzistence k nehegeliánským dialektikám může bez problému náležet.) Jako příklad Härtel připomíná Kearneyho souznění s Marionovou konceptuální idolatrií, které vyčítá zejména to, že zdůrazňování absolutní jinakosti nakonec vede ke škrtnutí personální roviny – jinakost nemiluje, „nelze s ní navázat vztah“, „nelze se k ní modlit“. Zdá se, že tyto Kearneyho postřehy souznějí s Lévinasovými, podle něhož má jinakost svůj původ v druhém a bez (asymetrického) vztahu k druhému nelze hovořit o skutečné jinakosti. Právě v této souvislosti mi přijde ne zcela srozumitelná následující věta: „Bez vztahu k jinakosti se nemohu plně vztáhnout k druhému, ani k sobě samému, jelikož bych druhého i sám sebe redukoval na to, co se dá přímo popsat.“ Proto bych rád položil Härtelovi otázku, zdali to tak Kearney skutečně míní nebo zdali jej pouze nepřesně neinterpretuje. Například zmíněný Lévinas by to totiž řekl přesně naopak – skrze vztah k druhému odkrývám skutečnou jinakost.

V poslední části první kapitoly se Härtel soustředí zejména na to, jak Kearney formuluje své pojetí Boha jako možnosti, která překonává princip „buď – anebo“, čímž míní překonání jednoznačné volby mezi teismem a ateismem nebo metafyzickou a negativní perspektivou.

Představení Kearneyho filozoficko-teologické koncepce možného Boha je v druhé kapitole doplněno, resp. rozpracováno pomocí motivu Božího sebe-darování (sebe-vydávání). Kearney nahrazuje důraz na velkolepost Božího působení důrazem na každodennost či solidaritu Boha s člověkem. Osobně bych nesouhlasil s Kearneyho volnou interpretací Nietzscheho smrti Boha ve smyslu stržení masky Bohu metafyziky, protože Nietzsche neútočí ani tak na „všemohoucího metafyzického Boha“, ale chce rehabilitovat vitální egoismus a jakékoli náboženské koncepce, které by „jeho projekt“ popíraly, považuje za „otrocké“ a „dekadentní“. Myslím, že by Nietzsche do této kategorie zařadil i solidárního Boha s člověkem. Poosvětimské teologie, příběh Etty Hillesum, dopisy Dietricha Bonhoeffera a řada

dalších věcí jsou, jak Kearney tvrdí, zásahem do představy svrchovaného Boha. Ovšem lze brát svědectví Etty Hillesum jako kritiku všemocného Boha metafyziky? Není jejímu původnímu judaismu vlastní právě distancování se od jakékoli jasně představy o Bohu a důvěra Bohu jako odkrytí zdroje vnitřní síly? Bonhoefferovy listy z vězení, jak Kearney píše, jsou oproti tomu skutečným útokem na určité představy o Bohu. Zároveň si dovoluji upozornit, že určité Bonhoefferovy výroky lze snadno dezinterpretovat. Tak třeba výrok: „již není úkolem křesťana usilovat o obrodu církve, ale o obrodu světa“, může vést k nesprávné představě, že podle Bonhoeffera církev pozbyla smyslu.

V dalších částech druhé kapitoly se Härtel soustředí na Kearneyho motiv sebe-vydávání možného Boha v teologiích kříže, eucharistie a mezináboženského dialogu, v nichž opět zaznívá kritický tón vůči metafyzickému pojetí Boha. Za mimořádně inspirativní považuji jednak Kearneyho interpretaci svátosti jako návratu neobyčejného ve všedním, a to na základě děl průkopníků moderní evropské literatury – Joyce, Prousta, Woolfové, a jednak jeho vnímání mezináboženského dialogu jako zvláštní spirituality, která narušuje pojetí uzavřeného boha našich představ a dává prostor skutečné Boží transcendenci.

Ve třetí kapitole Härtel rozvíjí Kearneyho pojetí pohostinnosti, která vyplývá z jeho koncepce sebe-vydávajícího se možného Boha. Zdá se, že tento výraz je určitým plodem Kearneyho teologie mezináboženského dialogu, protože své téma otevírá právě nacházením tohoto motivu v abrahámovských náboženstvích. Pohostinnost nechápe pouze ve smyslu praktické pomoci, „ale především ve smyslu schopnosti otevřít se transcendenci, s níž se primárně setkávám v druhém člověku“. V každém z abrahámovských náboženství si pak vybírá jeden „modelový příběh“, na němž ilustruje své pochopení pohostinnosti. Následující podkapitola pak poukazuje, jak často je schéma pohostinnosti paradoxně právě abrahámovskými náboženstvími popíráno. Jiné je vnímáno jako cizí, rušivý element, který je nutné zlikvidovat. Upevňování vlastní identity žel bývá často svázáno s vymežováním se vůči jinakosti, cizost může naplňovat mou svatost. Tyto motivy zajímavým způsobem propojuje s obsáhlými postřehy a komentáři z oblasti popkultury (filmová produkce) a politiky (Al Káida; napětí mezi Británií a Irskem). Kearney zároveň ovšem věří, že pohostinnost má také svoje hranice. Kearney ukazuje, že je zjevné, jak destruktivní může být odmítání jiného, ovšem zároveň je přesvědčen, že nekritické přijímání jiného může být také destruktivní. Proto i v této souvislosti tematizuje svou *via tertia* jako nastavení dialogického a tvořivého vztahu mezi stejným a jiným.

Z věty: „Jiné nechce chápat jako absolutně jiné (Lévinas a Derrida), ale tak, abychom k němu mohli mít vztah...“, kterou uvádí Härtel ve své disertaci, mi ovšem přijde, že Kearney zcela

nechápe Lévinase. Lévinas jinakost odhaluje ve vztahu k „Druhému“, a i u Lévinase je určitá mez proti destruktivitě absolutní vydanosti jinému. Touto mezí je „Třetí“.

Osobně mě v Härtlově představení Kearneyho filozoficko-teologické koncepce zaujala poslední podkapitola, ve které je tematizován Kearneyho důraz na imaginaci jako na jeden z nejzásadnějších transcendentálních rozměrů lidského bytí. „Bez ní bychom podle něj dokonce ani nebyli lidmi.“ Představitost vyžaduje mystérium a Boží mystérium je nekonečným zdrojem imaginace. Identita se svým způsobem rodí z imaginace, a pokud dostává dostatečný prostor, může identitu ozdravovat, oddělovat od ní aspekty, které k ní nutně nenáleží. Imaginace mi umožňuje „vidět druhého jako druhého“, měnit zaběhnutá schémata, otevřít se k pohostinnosti.

V prvních třech kapitolách se Härtel snaží vedle příležitostných komentářů hlavně představit zásadní aspekty Kearneyho filozoficko-teologického myšlení. Teprve závěr své práce věnuje vlastní kritice Kearneyho díla, slabým místům jeho koncepce a úvaze nad dalším možným rozvíjením jeho myšlenek. Kritika se dotýká zejména jeho koncepce možného Boha a nutnosti upřesnění jeho *via tertia*. Jako na zvláštní slabinu poukazuje na určitou míru dezinterpretace některých autorů, které Kearney cituje, například Aristotela, Tomáše Akvinského, Derridu, osobně bych doplnil ještě Lévinase. Víceméně souhlasím s jeho závěrem, že pokud jde v koncepci možného Boha o metafyziku, pak jde o metafyziku antinomickou a ikonickou.

Poslední část závěru, kde hovoří o možnostech dalšího rozvinutí Kearneyho koncepce, na mě nepůsobila příliš přesvědčivě. Härtelova ukázka práce s možnou zkušeností na příkladu hudby je zajímavá a inspirativní. Ale nejsem přesvědčen, že Kearneyho koncepce možného Boha má takový potenciál, aby výrazněji inspirovala nějaké duchovní hnutí. Mám dojem, že zůstane inspirací spíše pro jednotlivce nebo akademiky.

Härtelova disertační práce *Koncepce možného Boha v díle Richarda Kearneyho* má logickou strukturu, je napsána srozumitelným jazykem a dobře se čte. Je zjevně výsledkem dlouhodobého badatelského záměru. Po stránce odborné i formální splňuje požadavky kladené na tento typ práce. Doporučuji, aby jeho práce byla přijata a po jejím obhájení byl Filipu H. Härtelovi udělen titul PhD.

